

تبادل کارآموز در دانشگاه های ایران، یادداشتی بر ملزومات و اثرات آن

کاتلین هیر، کارآموز شاغل در دانشکده مهندسی عمران دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی

هفتاد سال پیش، انجمن بین المللی تبادل دانشجوی برای تجربه فنی^۱ یا IAESTE با هدف ارتقای درک فرهنگ متقابل در جریان پس از جنگ جهانی دوم، تأسیس شد. درحالیکه این هدف بیش از هر زمان دیگری ضروری است، ارزش آن برای کارفرمایان، دانشجویان و دانشگاه‌ها همزمان با دورنمای در حال تغییر آموزش دانشگاهی در سرتاسر جهان، تغییر شکل داده است. در حال حاضر، IAESTE یکی از بیشمار نهادهای ابزاری است که برای پیشتاز بودن در بین‌المللی‌سازی برنامه‌ها، توسعه مشارکت فراملیتی و نیز تربیت فارغ التحصیل مهندسی آماده برای دنیای واقعی، مورد استفاده قرار می‌گیرد. بدیهی است که اثرات مثبت چنین برنامه‌های تبدالی و نیز فاکتورهای کلیدی موثر بر موفقیت این برنامه‌ها باید به دقت مورد بررسی قرار گیرند. بر اساس چنین بررسی‌ای، تمام ذینفعان دانشگاهی درک خواهند کرد که چه اندازه می‌توانند بواسطه پذیرش و اعزام کارآموزان منتفع شوند و اینکه چگونه می‌توانند بهترین ملزومات را برای آنان فراهم سازند. این امر بخصوص برای دانشجویان و نهادهای کشورهای درحال توسعه که در بسیاری از موارد در دام‌های بین‌المللی‌سازی آموزش گرفتار می‌شوند، مهم است.

ادبیات مکتوب، بخصوص در زمینه تبادل دانشجوی (برخلاف تبادل آکادمیک/ دانشگاهی) بسیار کم بوده و بر همین اساس بسیار مشکل است که مروری تماماً بر پایه تحلیل‌های آماری یا علمی ارائه شود. درعوض، این نوشتار تا جایی که امکان دارد به برخی منابع ارجاع می‌دهد؛ ضمن اینکه در درجه اول، حاوی مشاهدات شخصی من بعنوان کارآموز در وین، اتریش و در تهران، ایران و نیز به عنوان عضو اداره کل IAESTE ملی استرالیا^۲ طی سال‌های بسیار است.

شاید آشکارترین پیامد مثبت تبادل کارآموز، امکان برقراری ارتباط با فرهنگی دیگر است، خواه برای کارآموزان خارجی که وارد فرهنگ ما می‌شوند خواه برای دانشجویان یا کارکنان که با این افراد در تعاملند. درک فرهنگی بهتر و اشتراک‌گذاری متقابل می‌تواند منجر به تعاملات هماهنگ میان افراد در ایران و کشور مبدأ شود و نفع آن به هر دو جامعه برسد.

باوجود ارزشمندی، این منافع فرهنگی- اجتماعی همواره ضروری‌ترین اولویت برای موسسات آموزشی که تلاش می‌کنند فارغ التحصیلان جهانی شده بیشتری بپرورانند، نیست بلکه رقابت با دیگر دانشگاه‌ها و فشار برای فراهم آوردن برنامه‌های آموزشی آینده‌نگر و جامع، هدف برجسته بسیاری از دانشگاه‌ها است. بهترین جایگاهی که دانشگاه‌ها (از منظر آموزشی) می‌توانند کسب کنند، از طریق رشد شخصی و حرفه‌ای حاصل از یک فرصت کارآموزی خارجی قابل دستیابی است. دانشجویانی که به خارج از مرزها می‌روند، از شرایط راحت در کشور خود دور می‌شوند اما بدون اینکه هزینه بیشتری بر منابع دانشگاه کشور خود داشته باشند، با کوله‌باری از مهارت‌های شخصی و فنی باز می‌گردند. مهارت‌های زندگی که از طریق این تجربه یادگیری در مراکز صنعتی بدست می‌آید را بسختی می‌توان در قالب واحدهای درسی دانشگاهی بیان کرد. حتی دانشجویانی که در دوره کارآموزی حضور نداشته‌اند اگر تنها به تمرین محاوره انگلیسی با کارآموز شرکت‌کننده در دوره‌های خارجی، بپردازند و به طور نزدیک با یک نقطه نظر خارجی در ارتباط تنگاتنگ باشند، از تعامل با کارآموز منتفع می‌شوند. بعلاوه، تبادل کارآموز می‌تواند فارغ التحصیلانی را برای

^۱ International Association for Exchange of Students for Technical Experience

^۲ National IAESTE Australia administration

ایران تربیت کند که سطوح بالاتری از یادگیری را تجربه کرده‌اند و از توانایی برقراری ارتباط برخوردارند و همچنین قابلیت استخدام بیشتری دارند.

از طریق میزبانی کارآموزان، دانشگاه‌ها و کارکنان آنها هم می‌توانند از تبادل فرهنگی بهرمنند شوند. دعوت از دیدگاه‌های بین‌المللی به آزمایشگاه یا دانشکده، اشتراک گذاری دانش و فناوری را تسهیل می‌بخشد که این امر برای موسسات در کشورهای درحال توسعه بسیار ارزشمند است در حالیکه دسترسی راحت به چنین اطلاعاتی ممکن است برایشان به سهولت میسر نباشد؛ ضمن اینکه، اطلاعات ارزشمندی درخصوص برنامه درسی در آن سوی مرزها، شیوه‌های ارائه دوره‌ها و ... بدست می‌آید. بعلاوه، برای دانشگاه‌هایی که بدنال گسترش دانشجویان بین‌المللی هستند، دورنمای کارآموزان خارجی می‌تواند به لحاظ آماده‌سازی موسسات برای جذب دانشجویان از مناطق هدف، ارزشمند باشد. در زمان کارآموزی، من اولین تجاریم را با وب سایت‌های دانشگاه‌های استرالیایی آغاز کردم تا در خصوص اصلاحات پیشنهادی برای پرتال آنلاین بین‌المللی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی همکاری کنم. این مثالی است از اینکه چگونه یک کارآموز تنها می‌تواند دانشکده را ارزیابی کند تا ببیند آیا دانشگاه برای دانشجویان بالقوه جدیدالورود جذاب است؟ و آیا بهترین فضای ممکن را برای آنها فراهم می‌آورد؟

در بخش حقوقی در سرتاسر جهان موارد بسیاری وجود دارد که کارآموزان خارجی به محض فارغ التحصیلی بصورت تمام وقت به خدمت گرفته می‌شدند. حداقل یک مورد از کارآموزان ایرانی وجود داشته که با شرکت میزبان کار می‌کرد تا به محض ورود به ایران شاخه‌ای را در ایران برپا کند. این نوع شبکه و مشارکت، مانند تبادل حرفه‌ای، برای دانشجو، شرکت و اقتصاد ایران بسیار سودمند است. از سوی دیگر، این مدل از شراکت برای فضای آکادمیک ایران نیز بسیار قابل اعتماد است. در میزبانی یا فرستادن دانشجو، دانشگاه‌ها فرصتی فراهم می‌آورند تا ارتباطات آکادمیک و حرفه‌ای در خارج را تدارک ببینند و شهرت و قابلیت دیده شدن خود را افزایش دهند. این امر می‌تواند بصورت تبادل دانش ساده، همکاری پژوهشی مستقیم یا حتی برنامه‌های آکادمیک مشترک رسمی آشکار شود. نکته مهم دیگر اینست که حتی برنامه‌های تحصیلات تکمیلی در ایران نیز می‌تواند به سمت کارآموزان خارجی ارتقا یابد. کارآموزان خارجی که در ایران فعالیت می‌کنند بطور پیش‌فرض برخی جذابیت‌ها را برای بازدید انتخاب کرده‌اند و بعد از یک تجربه کارآموزی مثبت، ممکن است تصمیم بگیرند بمانند یا به کشور خود برگردند. دانشجویان خارجی که کارآموزی می‌کنند از این مشارکت بسیار بهره‌مند می‌شوند و امکان منحصربفردی را برای ایجاد یک شبکه بین‌المللی در زمینه مطالعاتی خود دارند پیش از آنکه به نیروی کار بپیوندند.

تسلط رویکردهای غربی بر بین‌المللی سازی در آموزش در سرتاسر جهان همراه با تأثیرات منفی بر کشورهای درحال توسعه بخوبی مستندسازی شده است. از این تأثیرات منفی، بواسطه شرکت در برنامه‌های تبادل کارآموز می‌تواند اجتناب شود. بعلاوه، سرپرستان شرکت کننده می‌توانند پیشنهادات کارآموزانشان را بر مبنای سطح مطالعاتی مورد درخواست، زمینه فعالیت و تخصص و نیز مدت اقامت بررسی کنند. این قابلیت انعطاف، موسسات ایرانی را قادر می‌سازد تا به جای پیوستن به مدل از پیش تعیین شده ناکارآمد، مدل کارآموزی را بسازند که متناسب با آنها و نیازهایشان باشد. در جایی که تمام سمت و سوی جریان دانشجویان برای تبادل آکادمیک به شدت از سمت کشورهای درحال توسعه به سمت کشورهای توسعه یافته است، برای تبادل کارآموز چنین روندی وجود ندارد و هدف مرکزی IAESTE درخصوص تبادل یک به یک میان کشورهای عضو تا حد مطلوبی حاصل شده است. مثال در مورد خاورمیانه نشان می‌دهد که میان حجم کارآموزان IAESTE که منطقه را ترک می‌کنند نسبت به تعدادی که وارد می‌شوند،

کمتر از ۳ درصد تفاوت وجود دارد. لازم به ذکر است که پدیده فرار مغزها موضوعی آشکار است، چراکه دانشجویان ایرانی می‌توانند خواستار این باشند که در آن سوی مرزها تحصیل یا کار کنند. اما حرکت تقریباً مساوی به لحاظ جهت تبادل دانشجوی، به این معناست که امکان واقعی برای وارونه شدن پدیده فرار مغزها وجود دارد و دانشگاه‌های ایران می‌توانند کارآموزان بیشتری را برای برنامه های تحصیلات تکمیلی جذب کنند.

در بخش آموزش دانشگاهی، معمولاً از دانشجویان خارجی بیشتر از محلی‌ها هزینه دریافت می‌کنند و در کشورهای توسعه یافته به آموزش عالی یارانه پرداخت می‌شود. برعکس، کارآموزان در یک تبادل برای خدمتی که به دانشگاه میزبان ارائه می‌کنند حقوق دریافت می‌کنند. پرداخت در کارآموزی، برنامه را اغلب برای کشورهای با تولید ناخالص داخلی پایین قابل دسترس می‌کند، چراکه حقوق دریافتی هزینه زندگی را در حد مینیوم می‌پوشاند. برنامه‌های تبادل کارآموز تجاری شده‌ای نیز وجود دارند و همراه با دیگر سازمان‌های آموزشی سودگرا می‌توانند در معرض خطر اولویت بندی سود، حول توسعه کمی تعداد دانشجوی و یادگیری بیشتر باشند که با پیوستن به سازمان های تبادل کارآموز غیر سودجو، می‌توان از این موضوعات پیشگیری کرد.

بنابراین، درحالی‌که تبادل کارآموز به تنهایی نمی‌تواند موضوعات بزرگتر بین المللی سازی را حل کند، مدل مذکور، به اندازه کافی قابل انعطاف است که دانشگاه‌ها را در کشورهای درحال توسعه قدرتمند سازد و مشکلات ناشی از نابرابری ها را کاهش دهد.

چالش‌هایی نیز می‌تواند برای دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها یا کارکنانی که به دنبال میزبانی کارآموز خارجی هستند وجود داشته باشد. موانع نهادی، مانند دسترسی به منابع مالی و مهارت‌های زبانی کارکنان، احتمالاً از سوی دانشکده به بهترین نحو مدیریت می‌شوند و موضوع این نوشتار نیستند. به هر حال اگر این مسایل حل شوند، تلاش‌های مضاعفی باید صورت گیرد تا اطمینان حاصل شود که کارآموزی تا حد مطلوب برای دانشجوی و دانشگاه سودمند است.

به سادگی و بواسطه دانشجویانی که از فرهنگ کشور دیگر بازدید می‌کنند یا در آن فرهنگ زمان صرف می‌کنند، منافع تبادل فرهنگی برای طرفین قابل دستیابی است. بدیهی است که دیگر نتایج ارزشمند، مانند شراکت های جدید و تبادل دانش پایدار، نیازمند تلاش متمرکز بیشتری است. بطور کلی، همانند همه همکاری‌های متقابل فرهنگی، درجاتی از انعطاف پذیری از هر دو سوی طرفین مورد نیاز است؛ ضمن اینکه، سبک‌های کاری مختلفی که وجود دارند، با اندکی صبوری و وسعت نظر بعید است مشکلی به بار آورند. از طرفی، برای هدایت تفاوت‌ها، تعامل اولیه و پایدار میان سرپرست و کارآموز مهم است.

مساله بسیار قابل توجه این است که سرپرست‌ها و کارآموزان در مورد کاری که باید انجام شود پیش از آغاز، به توافق برسند و نظر مثبتی در این خصوص داشته باشند. بسیاری از کارآموزان، درجه ای از ساختار و نتایج ملموس را در پایان دوران کارآموزی خود انتظار دارند. در عوض، دانشگاه‌ها معمولاً درخواست هایی مبنی بر ساعات کاری، نوع لباس پوشیدن و وظایف را دارند. ارتباط پیش از آغاز کار، به هر دو طرف زمان کافی برای بحث و دانستن این موارد را می‌دهد و طولانی بودن و موفقیت برنامه کارآموزی می‌تواند به این درک بستگی داشته باشد؛ لذا این اطلاعات پایه قبل از آغاز دوره بسیار ضروری است. در این خصوص، تدوین دستورالعمل جامعی که جزئیات را دربرداشته باشد، می‌تواند بسیار کارآمد باشد. بسیار مهم است که سرپرست ها نیز با دقت رزومه متقاضی را پیش از پذیرش او برای هر کاری بررسی کنند و از حق خود برای نپذیرفتن یک کارآموز استفاده کنند.

کارآموزانی که حمایت و راهنمایی از سرپرست‌ها دریافت کرده‌اند، سطوح قابل قبولی از کار را به انجام رسانده‌اند و رضایت بیشتری از خود نشان می‌دهند؛ ضمن اینکه علاقه بیشتری برای مطالعات پس از فارغ التحصیلی یا دیگر مشارکت‌ها نیز از خود نشان می‌دهند. برای برنامه IAESTE اولویت‌های دوره زمانی کارآموز بسیار متنوع است، اما برای کشورهای نیمکره شمالی، بطور کلی، دوره‌ای کوتاه در اواسط سال مورد نظر است. به همین دلیل، دوره کارآموزی هشت هفته‌ای برای کارآموزی معمولی پیشنهاد می‌شود. این مدت، حجم کار معناداری را در بر گرفته و زمان مناسبی برای عده زیادی از دانشجویان است.

برای جمع بندی، علاوه بر انگیزه‌های متفاوت برای شرکت‌کنندگان ایرانی در دوره‌های تبادل کارآموز، منافع مشترکی نیز هم برای دانشجو و هم برای اساتید دانشگاه در این مورد وجود دارد. منافع ذاتی برای دانشجویانی که در محیط‌های فرهنگی و حرفه‌ای آن سوی مرزها شرکت می‌کنند، بطور باورنکردنی عمیق است و دانشجویان محلی نیز بواسطه تعامل با کارآموزان پیشرفت می‌کنند. بنابراین، مزایا تنها برای دانشکده‌ها و کارآموزان نیست. با مشارکت ادامه دار و نشان دادن خود در این عرصه، موسسات می‌توانند از مزایای تبادل برای ایجاد شبکه و همکاری‌ها، ارتقای شهرت، برنامه‌های تحقیقاتی و آموزشی سطح بالا بهره ببرند. برای رسیدن به این موفقیت، برای سرپرست‌ها ضروری است که در خصوص انتظارات خود و کارآموزان بحث کنند و حمایت و ارتباطات با وسعت نظر بیشتر در حین و پیش از دوره کارآموزی داشته باشند. تبادل کارآموز تمرین مناسبی برای موسسات ایرانی است و می‌تواند ضرر و زیان بین المللی سازی آموزش عالی را برای کشورهای در حال توسعه به حداقل رسانده یا نفی کند.